

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1255866>

ВІКТОР СТРЕЛЬНИКОВ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8822-9517>

(Полтава)

ТЕХНОЛОГІЇ «ДІАДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ» ТА СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються особливості застосування технології «діадної взаємодії» та ситуаційного навчання студентів. Проведено аналіз їх застосування у досвіді Полтавського університету економіки і торгівлі.

Дається характеристика функціональних форм і якостей діадної взаємодії, які, враховуючи відносну компактність і простоту, використовувалися тьюторами Полтавського університету економіки і торгівлі. Це підвищило якість діадної взаємодії тьютора зі студентами.

Ключові слова: студент, технологія навчання, технологія «діадної взаємодії», технологія ситуаційного навчання, Полтавський університет економіки і торгівлі.

Постановка проблеми. Сьогодні вітчизняна освіта відчуває кризу активних і продуктивних методів, методик, технологій навчання і виховання. Традиційні технології навчання не можуть вирішити проблему підвищення ефективності навчання і якості знань, формування професійної компетентності студентів, тому передові вітчизняні виші застосовують західноєвропейський і американський досвід використання технологій посткласичної дидактики, одними із яких є технології «діадної взаємодії» технологія проблемно-ситуаційного навчання (кейс-метод). Як показує досвід Полтавського університету економіки і торгівлі, ці технології здатні більш ефективно, ніж традиційна підготовка, вирішити завдання формування самоорганізаційних здатностей майбутнього фахівця щодо мобілізації внутрішніх ресурсів й організації власних дій з метою успішного здійснення професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, показав популярність у вітчизняних дослідженнях технології ситуаційного навчання студентів (Г. Каніщенко, Л. Карпинська, І. Катерняк, В. Конашук, В. Лобода, Ю. Лопатинська, С. Цесаренко, Л. Чижевська, П. Шеремета та ін.). Однак, у своїх роботах дослідники досить розрізнено, не систематизовано характеризують ознаки ефективності застосування цієї технології навчання, що значно применшує її практичну значущість.

Відтак, **мета статті** полягає в узагальненні практичних доробок щодо ефективного застосування технологій посткласичної дидактики у практиці вищих закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед інших технологій навчання у Полтавському університеті економіки і торгівлі застосовуються технологія «діадної взаємодії» [1, с. 198-199] та ситуаційного навчання студентів («кейс-метод») [2, с. 281-284], які коротко охарактеризуємо.

Щодо технології «діадної взаємодії» студента і тьютора зазначимо, що започаткована вона масштабним крос-культурним дослідженням впливу середовища («сетингу», від англ. – *Setting*) на розвиток людини «Екологія розвитку людини», ініційованим професором Корнельського університету США У. Бронфенбреннером (*U. Bronfenbrenner*) у 70-80-их роках XX століття у країнах Європи та США [3, с. 21].

Найважливішою одиницею екологічного контексту, яка ще й має при цьому власні правила розвитку, була діада (з англ. *dyad* – двійка, пара). Автор розглядав діадну взаємодію з педагогічної точки зору. Характеризуючи діади за їх потенціалом у плані розвитку особистості, він виділяв три різні функціональні форми діадної взаємодії. Діада спостереження (*an observational dyad*) мала місце, коли хтось проявляв пильну і стійку увагу до діяльності іншого (студент чи тьютор), котрий, у свою чергу, хотів, щоб за ним спостерігали. Якщо дві людини уважні до діяльності однієї з

них, то вони, на думку У. Бронфенбреннера, найчастіше починають діяти спільно. Інакше кажучи, діади спостереження мають тенденцію до трансформації в діади сумісної діяльності (*a joint activity dyad*). Звичайно, учасники діади не роблять одне й те ж, просто активність кожного стає диференційовано спрямованою складовою частиною інтегративного патерну. Дана форма діадної взаємодії найкраща у плані зростання мотивації удосконалювати свою діяльність самостійно.

Виховна сила діади сумісної діяльності обумовлена її якостями: взаємною узгодженістю, балансом влади, афективними взаєминами. Взаємна узгодженість передбачає, що кожний учасник діади (студент-студент, студент-тьютор, студент-викладач) координує свої дії з діями партнера. Така координація не лише формує вміння студента взаємодіяти, а й стимулює еволюцію розуміння взаємозалежності як найважливішого етапу в когнітивному розвитку. Проводячи аналогію з пінг-понгом, де обмін м'ячами все більше прискорюється у процесі гри, У. Бронфенбреннер підкреслював, що взаємна узгодженість стимулює прискорення темпу і зростання складності виховного процесу в діаді.

Афективні взаємини учасників діадних взаємодій характеризувалися, як правило, більшою силою й виразністю. Почуття один до одного могли бути взаємно позитивними, негативними, амбівалентними чи асиметричними (коли А подобається Б, але Б не подобається А). Афективні взаємини, міра їх позитивності та взаємності суттєво впливають на процес розвитку особистості, його темп. Крім того, вони відіграють вирішальну роль у формуванні третього типу діадної взаємодії, що одержав назву «провідна діада» (*a primary dyad*). Термін «провідна діада» означає зв'язок, який феноменологічно продовжував існувати для обох учасників (студента і тьютора), навіть якщо вони не разом: вони є один для одного об'єктами сильних емоційних переживань, з'являються в думках і продовжують впливати на поведінку один одного. На практиці «провідна діада» найчастіше виникає на основі участі в спільній діяльності. Підтвердилася думка У. Бронфенбреннера: «Виховний вплив як діади спостереження, так і діади спільної діяльності буде значнішим, якщо кожна з них буде існувати в контексті провідної діади, яка характеризується взаємними позитивними почуттями. І навпаки, взаємний антагонізм, що має місце в контексті провідної діади, порушує виховне спостереження і особливо деструктивний для спільної діяльності» [3, с. 60].

Характеристика функціональних форм і якостей діадної взаємодії, враховуючи відносну компактність і простоту, використовувалася тьюторами Полтавського університету економіки і торгівлі з метою підвищення якості діадної взаємодії з окремими студентами.

Також використана досить злагоджена, гармонійна і змістовна система гіпотез розвитку людини, запропонована автором. Кількість гіпотез розвитку біля п'ятдесяти, тому назвемо ті, які здобули підтвердження у Полтавському університеті економіки і торгівлі.

Перше положення – проблема ролі є не менш важливим контекстом розвитку людини, ніж її діяльність і міжособистісні взаємини, які складають мікросистему. Різні види сетингів стимулювали різні рольові патерни для однієї й тієї особистості, яка була учасником цих сетингів. «Поведінка, очікувана від носія даної ролі, зумовлюється існуванням у сетингу інших ролей, які схвалюють або стримують пов'язану з даною роллю поведінку», – стверджував У. Бронфенбреннер [3, с. 94]. Він вважав, що рольова поведінка, сприймання, рольові патерни міжособистісних взаємин тим більш узгоджені з відповідною роллю, чим чіткіше роль утверджена в інституційній структурі суспільства і чим ширший консенсус існує з її приводу в даній культурі чи субкультурі. Чим сильніша влада, визнана суспільством за даною роллю, тим яскравіше її виконавець проявляє тенденцію застосовувати цю владу, а ті, хто займають підлеглу позицію, відповідають зростанням покірності, залежності, втратою ініціативи. Остання обставина особливо значима для процесу навчання студента за допомогою тьютора, де найбільш важливою була сутність взаємин між учасниками процесу, де жорстке фіксування взаємин, незмінність балансу влади як ніщо інше знецінювало результат. І навпаки, динамічність і гнучкість позицій учасників створювали необхідну різноманітність і багатогранність у взаєминах, сприяли досягненню результату навчання.

Друге твердження: розвитку людини сприяє її взаємодія з особами, які грають одночасно декілька ролей, а також її участь у багатоманітному рольовому репертуарі [3, с. 152]. Спілкування буде більш ефективним, якщо: будуть здійсненніми рольові вимоги в різних сетингах; ролі, діади, види діяльності, до яких залучається студент, будуть сприяти розвитку взаємної довіри, пози-

тивної орієнтації, консенсусу цілей між сетингами і еволюції балансу влади на користь даної особистості [3, с. 212]. Позитивний розвиваючий ефект участі студента в різних сетингах зростає, коли вони перебували в різних культурних чи субкультурних контекстах з різними етичними, соціальними, релігійними, віковими та іншими фундаментальними ознаками.

Третє положення – запорукою успішного функціонування мезосистеми є кількість і якість «ланок підтримки» між сетингами. Виховний потенціал мезосистеми зростає, коли до «ланок підтримки» входять люди, які вже сформували зі студентом провідну діаду і, в свою чергу, залучаються до спільної діяльності й провідних діад з учасниками нового сетингу. Прикладами «ланок підтримки» можуть спільні захоплення викладача й батька, сусідство куратора студентської групи тощо, коли виникає додатковий канал комунікації між сетингами. Це полегшує одержання більш адекватної й об'єктивної інформації про студента близькими людьми.

Четверта теза – розвиваючі можливості сетингу змінюються залежно від того, які зв'язки (прямі чи побічні) налагоджені в учасників сетингу зі структурами влади, через які вони можуть впливати на використання матеріальних ресурсів та прийняття рішень, що сприяють задоволенню потреб студента.

П'ята теза: «Розвиваючий ефект переходу з одного провідного сетингу в інший є функція взаємодії між траєкторією розвитку, заданою попереднім сетингом і балансом вимог і підтримки, який встановлюється між новим сетингом і його зв'язками з попередніми» [4, с. 288].

Шоста теза: «Розвиваючий потенціал мезосистеми зростає, коли особистості, залучені до спільної діяльності чи провідні діади в різних сетингах (студент і тьютор), формують систему співробітництва (*a closed activity network*), тобто, коли кожний учасник системи залучається до спільної діяльності з усіма іншими» [4, с. 223]. Втрата відчуття співучасті, руйнування взаємин добровільної залежності, відчуження людини – «катастрофа» в її соціалізації.

Тьютор має скористатися висновком У. Бронфенбренера, що конструктивний вплив на розвиток людини можливий лише тоді, коли здійснюється вплив на її постійне оточення. Ознайомлення викладачів із даною теорією стало для них своєрідним поштовхом у практичній діяльності. Враховуючи можливості «діади спостереження», викладач слідував за своєю поведінкою, зовнішнім виглядом, мовою, намагався бути взірцем для студентів. Впроваджуючи діаду «сумісної діяльності» у життя, викладач-тьютор постійно знаходив можливості для включення у спільну діяльність всіх студентів групи. Крім традиційного навчального процесу, велась гурткова, наукова робота, готувалися свята, мультимедійні презентації, проводилися студентські наукові конференції, походи до музеїв, картинних галерей тощо. Щоб забезпечити «якість діадної взаємодії», викладач-тьютор намагався створювати продуктивні конфлікти і «гасити» негативні афективні взаємини; створювати «рольовий репертуар» студентів, надавати «траєкторії розвитку» правильного напрямку; налагодити співробітництво з різними громадськими організаціями, музеями, театрами. Куратори студентських груп сприяли налагодженню зв'язків між різними сетингами: ВНЗ, сім'єю, гуртком, секцією, тощо. Вони намагалися добре вивчити сім'ї студентів, їх житлово-побутові умови, взаємини з батьками; встановити дружні контакти з батьками.

У Полтавському університеті економіки і торгівлі широко застосовується також технологія **ситуаційного навчання**, яка на Заході має назву «кейс-метод», і яку вважають початком подолання кризи освіти в сучасному світі. Справді, вона стоїть біля джерел формування посткласичної системи освіти, а отже, може сприяти оздоровленню вищої освіти в Україні.

«Кейс»-технологія розглядається вітчизняними дослідниками як комплект засобів навчання, розміщених у кейсі, які надавалися студенту з моменту початку вивчення ним навчальної дисципліни. Комплекти, які отримують студенти університету, містять методичні документи, навчальні посібники, довідники, відеокасети, дискети, компакт-диски. Дидактичне забезпечення є достатнім для самостійної роботи. Організація навчального процесу передбачає проведення тьюторіалів, виконання домашніх завдань, проміжне та підсумкове тестування. Цю технологію найкраще застосовувати для аналізу конкретних ситуацій, розробки бізнес-планів, ділових ігор тощо.

Кейс-метод, на нашу думку, є технологією, найбільш придатною для підготовки бакалаврів економічних і підприємницьких спеціальностей.

Сутність проектування кейс-методу полягає у тому, що: по-перше, мета навчання відрізняється від класичної схеми – навчити, дати єдино «правильні», раз і назавжди визначені знання,

вміння та навички, адже економічна ситуація швидко змінюється; навчальний процес орієнтується на усвідомлення не єдиної, а багатьох істин; по-друге, кейс-методу, на відміну від традиційних технологій навчання, властивий демократичний характер процесу одержання знань – студент є рівноправним із іншими учасниками обговорення проблеми, у тому числі з викладачем; головним у навчанні є не оволодіння готовими знаннями, а їх вироблення в процесі співтворчості студента й викладача-тьютора; по-третє, результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й професійні навички; по-четверте, технологія застосування кейс-методу є досить чіткою і простою – за певними правилами виробляється модель конкретної ситуації, яка має місце в реальній професійній практиці економіста, та комплекс знань, практичних навичок, необхідних йому для її вирішення (ця модель має вигляд тексту обсягом біля 10 сторінок, який і називається «кейсом»); студенти попередньо вивчають кейс, залучаючи матеріали оглядових лекцій, інші різноманітні джерела інформації; зміст кейсу детально обговорюється на практичних заняттях та диспутах, де викладач-тьютор виконує роль диспетчера процесу співтворчості (генерує запитання, фіксує відповіді, підтримує дискусію); по-п'яте, за допомогою кейс-методу здобуває розвиток система цінностей студентів, їх професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світосприймання; по-шосте, кейс-метод дає можливість досягти омріяної класики педагогіки Школи Радості, отримати задоволення від пізнання нового, адже долається такий «непоборний» дефект традиційного навчання як сухий, неемоційний виклад матеріалу; творча конкуренція, своєрідна ейфорія, захопленість, позитивні емоції, що закономірно виникають під час обговорення кейсу, дають насолоду мислячому креативному студенту; по-сьоме, кейс-технологія, розвиває вміння студентів самостійно орієнтуватися в ситуації, оволодівати методологією аналізу ситуації, набувати досвіду.

Кейс-технологія передбачає певні етапи, завдання, технології роботи. Етапи роботи майбутнього бакалавра економічної спеціалізації з кейсами є такими: 1) «входження» і розуміння економічної ситуації; 2) постановка діагнозу, з'ясування можливих причин появи симптомів; 3) визначення стратегії вирішення ключових проблем (виявлення справжніх причин); 4) вироблення стратегічних альтернатив (пошук варіантів рішень); 5) оцінювання і вибір альтернатив (вибір оптимального рішення); 6) обґрунтування рішення.

Висновки. На жаль, масове застосування названих технологій в сучасних умовах вищої освіти України є досить проблематичним. Крім матеріальних чинників, пов'язаних із соціально-економічною кризою в освіті, гостро виступають психологічні та організаційні. Звичайно, результативне впровадження означених технологій навчання можливе тоді, коли його результати матимуть для студентів життєво важливе значення. Студенту (а не викладачеві-тьютору, як здебільшого об'єктивно це складається нині) будуть потрібні ці технології для одержання нових знань. На їх основі він прагнутиме ствердитись як професіонал, довести своє право на подальшу творчість, новаторство, кращі умови праці та її оплати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стрельников В. Ю. Застосування технології «діадної взаємодії» / В. Ю. Стрельников // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади : матеріали VI Всеукраїнської наук.-практичної конф. за міжнародною участю (Полтава, 22 листопада 2011 р.). – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – 292 с. – С. 198-199.
2. Стрельников В. Ю. Можливості використання кейс-методу у вищій школі / В. Ю. Стрельников // Матеріали XXVI Науково-методичної конференції, присвяченої 10-й річниці незалежності України «Нові технології навчання та покращення якості підготовки фахівців з вищою освітою» 21-23 березня 2001 р. – Полтава: ПКІ, 2001. – 404 с. – С. 281-284.
3. Bronfenbrenner U. The Ecology of human development. Experiments by nature and design. – Cambridge, 1979. – P. 5-220.
4. Coleman J.S. Schools and the communities they serve // Phi Delta Kappan. – 1986. – Vol. 66. №8. – P. 223-288.

REFERENCES

1. Strelnikov V. YU. Zastosuvannya tekhnolohiyi «diadnoyi vzayemodiyi» / V. YU. Strelnikov // Vyvchennya ta vprovadzhennya v Ukrayini inozemnoho dosvidu udoskonalennya diyal'nosti orhaniv vlady : ma-

- terialy VI Vseukrayins'koyi nauk.-praktychnoyi konf. za mizhnarodnoyu uchastyu (Poltava, 22 lystopada 2011 r.). – Poltava: PoltNTU, 2011. – 292 s. – S. 198-199.
2. Strelnikov V. YU. Mozhlyvosti vykorystannya keys-metodu u vyshchiiy shkoli / V. YU. Strelnikov // Materialy KHKHVI Naukovo-metodychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 10-y richnytsi nezalezhnosti Ukrayiny «Novi tekhnolohiyi navchannya ta pokrashchennya yakosti pidhotovky fakhivtsiv z vyshchoyu osvitoiu» 21-23 bereznia 2001 r. – Poltava: PKI, 2001. – 404 s. – C. 281-284.
3. Bronfenbrenner U. The Ecology of human development. Experiments by nature and design. – Cambridge, 1979. – P. 5-220.
4. Coleman J.S. Schools and the communities they serve // Phi Delta Kappan. – 1986. – Vol. 66. №8. – P. 223-288.

VIKTOR STRELNIKOV

TECHNOLOGIES "DYADIC INTERACTION" AND SITUATIONAL STUDENTS EDUCATION

The article deals with the peculiarities of using the technology of "dyadic interaction" and situational learning of students. The analysis of their application in the experience of the Poltava University of Economics and Trade was conducted.

The characteristic of functional forms and qualities of dyadic interaction is given, which, taking into account relative compactness and simplicity, were used by tutors of the Poltava University of Economics and Trade. This raised the quality of the dyadic interaction of the tutor with the students.

The named stages of the student's work with the case: 1) "entry" and understanding of the economic situation; 2) statement of the diagnosis, finding out the possible causes of symptoms appearance; 3) determination the strategy of solving key problems (revealing the real reasons); 4) development of strategic alternatives (search for solutions); 5) evaluation and choice of alternatives (choice of optimal solution); 6) justification of the decision.

It is concluded that mass application of the investigated technologies in the modern conditions of higher education in Ukraine is rather problematic. In addition to the material factors associated with the socio-economic crisis in education, acute psychological and organizational. Assurately, the effective implementation of the indicated learning technologies is possible when its results are of vital importance to the students. The student (and not the tutor, as it is mostly objectively is now) will need these technologies for gaining new knowledge. On their basis, he will strive to become a professional, to prove his right to further creativity, innovation, better working conditions and payment.

Key words: student, technology of training, technology of "dyadic interaction", technology of situational learning, Poltava University of Economics and Trade.

Одержано 21.01.2018р.